

Резюме на монографията

Вярващ, но не религиозен. Български контексти на холистичната спиритуалност

на Теодора Карамелска

София: Издателство на НБУ, 2023, 235 с., ISBN: 978-619-233-259-4

Във фокуса на монографията са поставени трансформациите на религиозния опит в късната модерност през призмата на тяхното (авто)биографично тематизиране. Използвани са данни от лонгитюдни представителни социологически проучвания и дълбочинни биографични интервюта с български респонденти.

Изходната теза в монографията е, че религията не е „големият губещ“ в хода на модерността. Въпреки постепенното отслабване на нейните традиционно утвърдени институции, през втората половина на XX век религията приема нови социални форми в западно-европейските общества. Това става възможно благодарение на няколко процеса – критичното отношение към всяко фиксирано в богословски догмати и канони знание, ерозията на свещеническия авторитет и изместването на религиозните ритуали в полето на извънвсекидневния (празничен) опит. Все по-голямото значение, което получават личните решения на индивидите по отношение на веровия им опит, е причина за отслабване на посредническите структури между човека и божественото/трансцендентното, за прекъсване на трансгенерационната конфесионална принадлежност, за автономен избор измежду множество взаимно конкуриращи се светогледи и за съзнателна дистанция спрямо институционалните форми на религиозност. В резултат на това в късната модерност се налага разграничението между „религия“ и „спиритуалност“, монотеистичните религии постепенно биват изместени от индивидуализирани представи за съществуването на безлична универсална сила или космическа енергия, като се стига дори до сакрализиране на самия Аз. Умножаването и масовото разпространение на практики за духовно самоусъвършенстване и за постигане на единство между „ум, тяло и дух“ дава основание на водещи социолози на религията да говорят дори за „спиритуална революция“.

В монографията се анализират ефектите, произтичащи от това своеобразно ново „омагьосване“ на света, като се правят паралели със съвременната ситуация в посткомунистическа България. Обсъждат се редица въпроси от диагностичен и концептуално-методологически характер: Увеличава ли се действително броят на хората, които се самоопределят като „вярващи, но нерелигиозни“? Ерозията на институционалното християнство ли е водещият фактор за усилването на тази

тенденция или сме свидетели на по-сложен процес на делегитимиране на колективно обвързващите авторитети? Появяват ли се с „края на християнството“ нови източници на сакралност и нови социално значими ресурси за справяне с усещането за дезориентация и тревожност? Можем ли да говорим за съзнателна съпротива на жените срещу доминираните от мъже църковни йерархии или подчертаният интерес на жените към холистичната спиритуалност е по-скоро естетически ефект на къснокапиталистическата обсебеност от „грижата за себе си“? Оправдано ли е въвеждането в социологическия речник на понятието „холистична спиритуалност“ като равнопоставено с религиозност или семантичната диверсификация само увеличава неяснотите? Как могат да бъдат наблюдавани и изследвани формите на спиритуален опит, които са организационно флуидни, не предполагат твърди членства и не залагат на регулярно посещение на храмове и култови места?

В *първа глава* на монографията се прецизират характеристиките на спиритуалността като специфична организация на веровия опит, съществуваща успоредно с другите два основни социологически типа – църквата и сектата. Като отправна точка се използват категориалните разграничения, които в началото на ХХ век правят германските учени Георг Зимел, Макс Вебер и Ернст Трьолч, анализирайки пресечните точки между религия и модерност. От ключово значение тук е разбирането за „религията“, затворена в рамките на институционализираната ритуалност, и „спиритуалността“, свързана със субективното, неподдаващо се на доктринални определения интимно преживяване на божественото/трансцендентното. Вторият важен момент, на който се обръща внимание, е типологията църква–секта–мистика, доколкото в мистичния, лишен от посредничество веров опит германските социолози виждат предвестник на модерния индивидуализъм. В първа глава са представени и водещите научни интерпретации на изплъзващите се от институционализация и залагачи на креативно експериментиране с различни светогледи (будизъм, хиндуизъм, паганизъм, Ню ейдж и др.) съвременни превъплъщения на холистичната спиритуалност.

Във *втора глава* се обсъждат естетизации на холистичната спиритуалност в популярната култура. Търси отговор на въпроса защо единството на „ум, тяло и дух“, свързано през 70-те години предимно с контракултурата на западното хипи поколение и с последователите на т.нар. Ню ейдж движение, след 90-те години на ХХ век получава масово разпространение сред всички социални слоеве под формата на практики за „самоусъвършенстване“, „духовно просветление“, „постигане на благосъстояние“. Показва се как оспорването на християнския монопол над представите за човешкото

тяло, сексуалност, хранене, медицина и постмортално съществуване постепенно усилва социалните позиции на т.нар. „нови духовници“ и успоредно с това свежда функциите на християнските свещенослужители до „разпоредители на религиозни ритуали“. Анализирани са начините, по които тези процеси резонират в България, търсят се обяснения за усилването на интереса към холистичната спиритуалност сред жените от различни социални групи, изследва се и символното прекартографиране на съвременната градска среда чрез появата на нови култови места (йога студиа, центрове за холистична медицина и др.). В заключителния екскурс се представят дискурсивните стратегии за негативно етиктиране на йога от страна на българския православен клир и се загатват бъдещи линии на напрежение в религиозното поле в България.

В *трета глава* се представят теоретичната рамка и методологията на биографичните изследвания в социологически контекст. Акцентира се върху възможността чрез дълбочинно наративно интервюиране да се получи достъп до темпоралните изменения на социалните рамки, в които индивидите вписват и осмислят своите преживявания на божественото/трансцендентното. На основата на дълбочинни биографични интервюта с българи, интересувачи се от и практикуващи някаква форма на холистична спиритуалност, се анализира влиянието, което спиритуалното „пробуждане“ има върху техните субективни модели на тълкуване на света, стратегии за справяне с житейски кризи и организация на всекидневието.